

eszmei utóda, a református és a katolikus pap, a tárgyilagosság programjával elindított vers centruma. Itt csillan meg az illyési humor. Itt mutatkozik meg a modern ember ambivalens lelkiülete, az, hogy a huszadik századi emberiség mintegy domesztikálta a lélek legfélelmetesebb démonait, akár az egész földkerekség lakhatatlanná tételére alkalmas fenyegetést. Hogyan? Minél ördögibb arcát mutatja a világ, annál több okunk lehet a nevetésre? – Igen, a démon minél vadabbul viczorog, és minél ádázabban ismételteti rémtetteit, annál nevetségesebbé válik, ha az alkotó leleplező humorral és tárgyilagossággal nézi, ami majdnem egy. Az egyik legnagyobb humorszakértő, Bergson szerint a humor a tárggyal szembeni indifferencián – a befolyásolásunkra törekvő hatóerővel ellentétben álló közömbösségen – alapul.

Észre kell vennünk továbbá a kedély elkomorodását. A humor így is viharosan sötét háttérből sugárzott fel – de a költőnek egy ponton túl elmegy a kedve a humorizálástól. Tragikomikus színezettel, rosszkedvűen dobja elének a „tréfának sem új” szójátékot, hogy országunkban erkölcsi értelemben többet jelent a keresztyén, mint a keresztyén – a reformátusok nevezték magukat keresztyéneknek és a katolikusok keresztyének. Mintha a középkori skolasztikusok meddő vitáját folytatták volna, vagy kezdték volna újra a betűragást a *homousionról* meg a *homoiusionról*.

Egy prózai írásában fejti ki, hogy Nagy Sándor híres kardvágását, a gordiuszi csomó kettémetszését ő nem példaadó tettnek, hanem közönséges kóklerségnek tartja. E versében is ezt mondja: a megoldás nem az erőszakos leegyszerűsítéstől, hanem „a kötés kibogozásával szép és merész”. A helyesen felfogott alkutól, a jó kompromisszumtól. Megszoktuk: a társadalmi haladás hívei rendszeren felajánlják a megegyezést a hatalom birtokosainak, de azok jöttányit nem akarnak vagy nem mernek engedni kiváltságaikból. De a vád ezúttal a jobbaknak, a haladás képviselőinek szól: ők sem gyakoroltak elég türelmet. Ha valahol, hát itt rejlik kimondatlanul Szervét Tamás emberáldozata. Kálvin emberei égették meg.

Vannak művek, amelyek egyenesen a tudatalattit, a lélek irracionális tartalmait veszik célba. Ez mindvégig észérvekkel él, kérdez, bizonyít, cáfol, érvel. Tárgyáról, a reformáció történetéről beszélve egy lelki-gondolati folyamatot perget le előttünk. Végző szava maga az értelemmel meg nem ragadható bizonyosság, az önkéntelen döntés: „maga az Isten se tudhatta másképp”. És az olvasó úgy érzi, ez a vers szövegére, gondolatára is igaz: „maga az Isten se tudhatta másképp”.

